

Diagnostyka pedagogiczna

POJĘCIA

DIAGNOZA – z greckiego diagnosis

- Rozróżnianie
- Osądzanie
- Rozpoznawanie

Diagnoza jest kategorią ogólnometodologiczną, wykorzystywaną przez wiele dyscyplin naukowych ze względu na to, że stanowi niezbędny element każdego skutecznego działania.

Pojęcie diagnozy wywodzi się z nauk medycznych.

SZEROKIE I WĄSKIE UJĘCIE DIAGNOZY /wg S. Ziemskiego/

Diagnoza / w wąskim ujęciu/ polega na przyporządkowaniu badanego zjawiska do tzw. jednostki diagnostycznej, tj. gatunku albo typu.

Diagnoza / w szerokim ujęciu/ jest to rozpoznanie badanego stanu rzeczy przez zaliczenie go do znanego typu albo gatunku, przez przyczynowe i celowościowe wyjaśnienie tego stanu rzeczy, określenie jego fazy obecnej oraz przewidywanego dalszego rozwoju.

Pełna **diagnoza wymaga** przeprowadzenia szeregu **operacji myślowych**: różnicowania, sprawdzania hipotezy, wyjaśniania przyczynowego i celowościowego, których nie można sprowadzić jedynie do całościowego ujęcia obrazu zjawiska, intuicyjnego wczucia się w badane zjawisko.

W fazie odkrywczej **doświadczenie i całościowe ujęcie zjawiska** na tle jego objawów odgrywają doniosłą rolę, ale przy sprawdzaniu i uzasadnianiu diagnozy podstawowe znaczenie ma rozumowanie.

Diagnoza – rozpoznanie jakiegoś stanu rzeczy i jego tendencji rozwojowych na podstawie jego objawów, w oparciu o znajomość ogólnych prawidłowości.

Poznanie diagnostyczne opiera się na dwóch głównych elementach:

- Doświadczeniu
- Rozumowaniu

Możliwe wielostronny opis cech i objawów badanego zjawiska, uzyskany w drodze obserwacji, badań specjalistycznych i eksperymentów ma na celu zebranie danych, dotyczących badanego przedmiotu i jego otoczenia. Stanowią one podstawę dalszych rozumowań, prowadzących do diagnozy.

TYPY DIAGNOZ CZĄSTKOWYCH

Diagnoza klasyfikacyjna albo typologiczna bierze pod uwagę obecny stan badanego zjawiska, diagnoza genetyczna wyjaśnia łańcuchy jego uwarunkowań przyczynowych.

- **Diagnoza celowościowa** określa znaczenie badanego zjawiska dla pewnego szeregu kompleksu zjawisk.
- **Diagnoza fazy** podaje etap rozwoju badanego zjawiska na tle zjawisk, które ją wywołały oraz całego kompleksu zjawisk.
- **Diagnoza prognostyczna** – to przewidywanie, jak badane zjawisko może lub powinno się rozwinąć.

Wszystkie typy diagnoz cząstkowych pozwalają określić gatunek albo typ, fazę, genezę, znaczenie i przewidywany rozwój badanego zjawiska.

Diagnozy cząstkowe stanowią **części składowe** pełnej diagnozy i podają wielostronne rozpoznanie badanego zjawiska.

W zależności od tego, ile i jakie cechy wyodrębniamy, **można mówić o diagnozie całościowej lub częściowej.**

Wśród diagnoz częściowych wyróżnia się:

- Diagnozę klasyfikacyjną lub typologiczną,
- Diagnozę genetyczną, czyli kauzalną,
- Diagnozę znaczenia, czyli celowościową,
- Diagnozę fazy,
- Diagnozę rozwojową, czyli prognostyczną.

W postępowaniu diagnostycznym przedstawione typy diagnoz cząstkowych uzupełniają się tworząc diagnozę rozwiniętą.

Zgodnie z proponowanym modelem **diagnoza pedagogiczna** jest procesem zbierania informacji o dziecku zachowań faktycznych, w relacji do zachowań pożądaných.

Zachowanie dziecka ocenia się na tle sytuacji wychowawczych związanych głównie z uczeniem się i kontaktami społecznymi (obserwacja, eksperyment).

Proces diagnozowania sięga do oceny dotychczasowego procesu wychowawczego z uwzględnieniem zakłóceń przebiegu wpływów wychowawczych (historia życia dziecka, styl wychowania w rodzinie, atmosfera emocjonalna).

Diagnoza powinna zawierać próbę oceny rezultatów określonych wpływów wychowawczych (samoocena, stosunek do innych, wartości, dążenia).

Postępowanie diagnostyczne pozwala na ustalenie powiązań przyczynowo-skutkowych, umożliwiając opracowanie programu oddziaływania terapeutyczno-wychowawczego a także na zebranie informacji służących poradnictwu życia stosowanemu wobec rodziców dziecka.

Pedagog **stawiając diagnozę** zbiera dane i na ich podstawie określa stan rzeczy, dążąc do jego wielorakiego wyjaśnienia **szuka odpowiedzi na pytania:**

- Do jakiego znanego (z literatury lub doświadczenia) typu należy badany stan rzeczy? – **etiologiczny aspekt** diagnozy lub **diagnoza genetyczna**;
- Jakie znaczenie ma dany czynnik badanego stanu rzeczy dla całości badanego stanu? – **diagnoza celowościowa**;
- W jakiej fazie przebiegu znajduje się badany stan rzeczy? – **diagnoza fazy** – ważna ze względu na zmienność przedmiotu działania pedagogicznego – jak dalej będzie się rozwijał dany stan rzeczy – **diagnoza rozwojowa, prognostyczna**.

Kolejność elementów i faz pełnej diagnozy może się zmieniać zależnie od sytuacji. Rozpoczyna się od zadań, do których rozwiązania mamy dostateczne dane a następnie przechodzi się do innych, poszukując dalszych danych.

O czym powinien pamiętać nauczyciel monitorując rozwój i osiągnięcia dziecka.

- Ocena rozwoju dziecka **jest trudna**, często obarczona pomyłkami i dlatego żadna nie może być uznawana za ostateczną.
- Rozwój dziecka **jest procesem ciągłym**, ciągły charakter ma też jego ocenianie.
- Rozwój dziecka **jest procesem złożonym**, nie można go więc oszacować na podstawie jednego, czy trzech składników (rozwój fizyczny, umysłowy, emocjonalno-społeczny).
- Możemy wyróżnić **trzy płaszczyzny** i w każdej wskażemy, co będzie podlegało ocenianiu.

Diagnoza pedagogiczna służy:

- Usuwaniu zakłóceń procesu wychowawczego,
- Profilaktyce,
- Prognozie,
- Optymalizacji procesu wychowawczego.

- Nauczyciel, jako człowiek odpowiedzialny za proces wychowawczy i przebywający w stałym kontakcie z dzieckiem ma możliwość zgromadzenia dużej liczby danych o dziecku.
- Psycholog, podczas kontaktu z dzieckiem w gabinecie nie jest w stanie zebrać tak wielu informacji.
- W przypadkach poważniejszych zaburzeń dziecko powinno trafić do psychologa, który dysponuje testami, zbada dziecko i zastosuje odpowiednią psychoterapię.

DIAGNOZA PSYCHOLOGICZNA A DIAGNOZA PEDAGOGICZNA

Pedagogikę i psychologię traktujemy jako dwie odrębne dyscypliny wiedzy, chociaż są to nauki pokrewne. Obydwie nauki stanowią wzajemnie dla siebie źródło inspiracji teoretyczno-praktycznych służących w konsekwencji praktyce wychowawczej. Obie nauki posługują się procesem diagnozowania. Powszechnie uznaje się „**wyższość**” **diagnozy psychologicznej**. **Diagnoza pedagogiczna** traktowana jest często jako rodzaj diagnozy wstępnej.

W diagnozie psychologicznej uwaga koncentruje się na wewnętrznych procesach i ich warunkach.

W diagnozie pedagogicznej występuje **rozpoznanie procesu wychowawczego i elementów go determinujących** na tle wpływu wychowanka. Uwzględniony zostaje w niej fakt, że proces wychowania jest elementem działalności społecznej.

Diagnoza pedagogiczna nie jest podporządkowana psychologicznej, lecz stanowi wraz z nią równoważne elementy procesu diagnozowania.

DIAGNOZA PSYCHOLOGICZNA DLA CELÓW WYCHOWAWCZYCH

W diagnozie psychologicznej dla celów wychowawczych można wyróżnić 2 etapy odpowiadające różnym zadaniom diagnostycznym:

- identyfikacja problemu,
- rozpoznawanie właściwości problemu.

IDENTYFIKACJA PROBLEMU

Etap ten można określić jako **diagnozę całościową** (globalną). Polega ona na zidentyfikowaniu wychowanków, których rozwój pod jakimś względem przebiega nieprawidłowo z punktu widzenia standardów społeczno-wychowawczych. Tę część diagnozy może prowadzić psycholog lub pedagog szkolny lub nauczyciel, który ma możliwość codziennej obserwacji wychowanków

ROZPOZNANIE WŁAŚCIWOŚCI PROBLEMU, JEGO DYNAMIKI I TŁA PRZYCZYNOWEGO czyli przebiegu i warunków rozwoju

Etap ten to szczegółowa diagnoza specjalistyczna prowadzona przy użyciu wyspecjalizowanych technik diagnostycznych w oparciu o bogatą wiedzę psychologiczną i odpowiednie doświadczenie zawodowe. Diagnoza psychologiczna dla celów wychowawczych powinna obejmować rozpoznanie wychowanka, sytuacji wychowawczej i środowiska wychowawczego.

Diagnoza psychologiczna wychowanka nie może się ograniczać do określania jego poziomu umysłowego, ale powinna dotyczyć tych sfer aktywności i właściwości, których rozpoznanie jest ważne z punktu widzenia rozwiązania określonego problemu (czynności intelektualne, percepcyjne, motoryczne, werbalne, społeczne, emocjonalne itp.)

SPECYFICZNE WŁAŚCIWOŚCI DIAGNOZY PSYCHOLOGICZNEJ DLA CELÓW WYCHOWAWCZYCH

Podstawą odpowiednio ukierunkowanej i skutecznej interwencji pedagogicznej musi być wszechstronne rozpoznanie stanu i warunków rozwoju wychowanka oraz ewentualnych zaburzeń procesu rozwojowego lub wychowawczego. Diagnoza psychologiczna jest istotną częścią składową tego rozpoznania.

CECHY DIAGNOZY PSYCHOLOGICZNEJ

- **Teologiczny charakter badań** – prowadzone badania muszą służyć realizacji celu praktycznego: pomoc wychowankowi, zorganizowanie działań remediacyjnych, usprawnianie działań wychowawczych. Cele praktyczne powinny być wyznacznikiem zadań i doboru technik.
- **Kompleksowość i złożoność problemów** – wymaga się prowadzenia wszechstronnego rozpoznania warunków i stanu rozwoju dziecka oraz przebiegu procesu rozwojowego i wychowawczego.

- **Wielospecjalistyczny charakter badań diagnostycznych** – właściwe rozpoznanie problemu wymaga często nie tylko diagnozy psychologicznej, ale także prowadzenia badań diagnostycznych przez innych specjalistów (pediatrę, psychiatrę, neurologa, logopedę itp.).
- **Aspekt rozwojowy rozpoznawanych problemów** – wiele zagadnień diagnozy psychologicznej dzieci i młodzieży ma charakter specyficzny, związany z wiekiem i właściwościami wieku rozwojowego.
- **Syntetyczność i praktyczna zastosowalność** – dla stworzenia oddziaływań pedagogicznych wyniki całości badań w toku postępowania diagnostycznego muszą być poddane całościowej analizie, analizie następnie zostać zsyntetyzowane w planie rozwiązania problemu. Czynności ustalone w planie, muszą mieć charakter oddziaływań psychoterapeutycznych, kompensacyjnych, wyrównawczych lub reedukacyjnych. Poprawność diagnozy sprawdza się w toku działań a śledzenie ich przebiegu może stanowić podstawę uzupełnienia rozpoznania i korekt planu postępowania remediacyjnego.

RODZAJE CECH DIAGNOZOWANYCH PRZEDMIOTÓW /klasyfikacja S. Ziemski/

Ze względu na wielkość aspektów badanych przedmiotów rzeczywistych nie można podać jednego podziału cech, ważnego dla wszystkich. Potrzebny jest szereg podziałów, który miałby znaczenie wielostronnego poznawania przedmiotów.

RODZAJE CECH DIAGNOSTYCZNYCH PRZEDMIOTÓW **/klasyfikacja S. Ziemski/**

- Cechy stałe
- Cechy dynamiczne
- Cechy istotne
- Cechy typowe
- Cechy podstawowe
- Cechy specyficzne
- Cechy genetyczne
- Cechy strukturalne
- Cechy całościowe
- Cechy naturalne
- Cechy przedmiotowe
- niestałe (przypadkowe, ewoluujące)
- statyczne
- nieistotne
- nietypowe
- pochodne
- niespecyficzne
- aktualne
- funkcjonalne
- lokalne
- wywołane
- podmiotowe

Wyodrębnienie i systematyka cech jest konieczna zarówno ze względu na możliwości rozpoznawania związków między często ukrytymi procesami i ich uwarunkowaniami przyczynowymi, jak i doskonalenia metod diagnozy.

Diagnoza psychologiczna – dotyczy różnych aspektów funkcjonowania osobowości, przyczynia się do oceny struktury osobowości, genezy tej struktury i w konsekwencji do wyjaśnienia mechanizmów kierujących zachowaniem człowieka. Jest osadzona w określonych teoriach psychologicznych, warunkujących stosowanie metod diagnostycznych i ich interpretację.

Diagnoza pedagogiczna – skoncentrowana jest przede wszystkim na procesie wychowania, dotyczy różnych aspektów procesu uczenia się i sytuacji wychowawczych. Obejmuje także cechy osobowości wychowanka, jeśli ich zdiagnozowanie pozwala rozpoznać i ocenić rezultaty procesu wychowania.

U podstaw diagnozy pedagogicznej leży więc porównanie stanu faktycznego ze stanem zakładanym przez cel wychowania, ocena sytuacji wychowawczej i jej elementów, rozpoznanie doświadczenia wychowanka oraz uzyskanego efektu procesu wychowania.